

21
I. N. D. O. M.

Dissertatio Academica,

*Causas Quasdam Probabiles
Fructus, ex Concionibus Sa-
cris minus Percepti,*

Proponens,

Quam

Conf. Ampl. Fac. Phil. Reg. Acad. Aboënsis,

Præside

Mag. Johanne Bilmark,

Histor. & Phil. Pract. Professore Reg. Ord.

Publice censuræ modeste submittit

Alexander Sander,

Borea - Fenno.

In Auditorio Majori Die xxix Aprilis,

An. MDCCLXXXIX.

H. A. M. C.

Aboë Typis Frencckellianis.

PRÆFATIO.

Quo excelsior est Dominus, qui suum emittit caduceatorem, & quo majoris momenti mandata huic committit expedienda, eo majorem etiam a mandatario requiri attentionem & sollertiam, si muneris sibi injuncti partibus cum successu velit defungi, in dubium vocaturum speramus neminem. Unde sponte sua sequitur, gravissimam Verbi Divini Præconi datam esse provinciam, nomine ac jussu Summi Numinis, populum, suæ curæ ac fidei commissum, ad veram Dei & totius salutis œconomix notitiam, nec non ad jugem virtutum culturam per suas deducturo orationes. Per *Conciones* itaque *Sacras* intelligimus orationes solennes, quæ in conventibus habentur religiosis, ut auditores exinde erudiantur, & ad sedulum pietatis aliarumque virtutum studium excitentur. Maximam harum concionum necessitatem nemo non agnoscit, secum pensitans, causam infelicitatis, cum qua colluctantur mortales, ex ignorantia, errore atque vitiis præcipue esse repetendam; quæ quamvis in se sint distincta, altera tamen alteram plerumque comitatur. Qui enim culturam facultatum animæ negligit, inhabilem se reddit, qui verum a falso & bonum a malo distinguat, unde vertigine quasi in vitia abripitur; & qui horum vel promiscue omnium, vel saltem quorundam famili-

familiarium cœno hæret, horret lucem cognitionis, ad quam illorum fœditatem ac noxam spectaret. Utrisque admodum favet error, qui dum ignorantia tenebras videtur dispellere, seductrices rerum notiones hominibus suggerit, ipsa ignorantia eo nocentior, quod cum ignoti nulla sit vel cupido vel averfatio, ille sit principium actionum humanarum fatis efficax, præsertim si ei accesserint imaginationis blandimenta. Hisce autem malis imminuendis ac tollendis apprime inservit accurata de Deo O. M., de Religione atque nostris officiis cognitio; quam quum non singuli vel meditatione vel librorum lectione sibi acquirere possint, necesse est, ut viva accedat institutio, ad auditorum captum & statum accommodata, unde concionum Sacrarum utilitas fatis elucescit. Si itaque temporum testem, Historiam, consulamus, hac edocemur, conciones sacras in ipsa mundi infantia cœpisse, sequentibus temporibus non prorsus neglectas, imprimis vero post reddita Ecclesiæ Christianæ ex persecutionum tempestatibus halcyonia, nullum fere prætermisum fuisse diem Dominicum, quo sacrae non sint habitæ in templis conciones. Quum tamen communis sit ac diu fuerit querela, quod hisce concionibus optatus non semper responderit successus, cujus frustrati fructus culpam in suos auditores omnem multi transferre solent Oratores sacri, causam interferentes, quod illi nec debitam sermonibus adhibeant attentionem, nec se ad meliorem vitæ frugem duci patiantur ab eis, quorum officium est, illos in salutis viam deducere; haud præter rem nos facturos existimamus, si paucis, & in quantum facem nobis ratio & experientia præferant, in hanc rem inquiramus, proborum Ecclesiæ Ministrorum meritis, nostra prædicatione majoribus, nihil detracturi, sed nec in æquitatem ita peccaturi, ut omnis desiderati ex concionibus fructus culpa in auditorum rationes referatur.

§. I.

In causas intenti quidem, sed per conciones sacras semper non obtenti fructus inquisitoris, varia obveniunt momenta, a nobis consideranda, quorum alia in materia, alia autem in forma earum produnt nonnunquam vitium. Quod si omnes ac singuli, qui docendi munere in Ecclesia funguntur, accuratam Sacrarum Litterarum haberent notitiam, & proba infimul harum pollerent experientia, inepta foret communis, eademque non vulgaris, querela: quod pauci sint Theologi (a). Quisque autem rem istam serio perpendens, animadvertit, querelam illam nec ex calumnia nec ex contumelia in ordinem, omnium existimatione dignissimum, provenire, sed gravitatem muneris Theologici in censum heic venire. In Sacro enim Præcone, qui dignitatem Theologirite tuebitur, felix ingenium, subactum iudicium, tenax memoria, multiplex ac profunda eruditio, nec non proba experientia, præter alia dona, in Sacro Codice commemorata, requiruntur. Nisi enim ingenio polleat, nec auditorum necessitatibus se opportune accommodabit, nec adversariorum retorquebit tela, nec errantes in rectam reducet viam, nec ex difficultatum labyrinthis, in quos forte incidere potest, se expediet. Non sufficit ea sibi perspecta reddere argumenta, quibus veritas Religionis Christianæ communiter propugnatur & confirmatur, sed horum momenta maturo expendet iudicio, ne eorum vim ex Doctorum potius auctoritate, quæ sæpe non convictio- nem, sed carbonariam tantum fidem producit, quam ex eorum nervis æstimet. Scripturam Sacram per se ipsam potissimum interpretabitur, gnarus, quod ex aliorum solummodo commentariis sapere, idem sit atque esurire, dum aliis placet, & nihil plane videre, dum alii cæcuiunt. Multa proinde opus est meditatione, qualem aliquan-

aliquantisper continuatam cujuslibet non fert indoles. Dotibus his circumspectionem ac robur addit experientia, quæ temporis ac cautæ cum hominibus conversationis filia, quemlibet in suam familiaritatem non admittens juvenem, docet, quomodo in nostris aliorumque ambiguis vitæ casibus nos geremus, probam Theoriæ applicationem commonstrans. Quum denique nulla fere sit Philosophiæ pars, ex qua in munere suo rite obeundo eximiam Sacer Orator capere non possit utilitatem, in hac eum plane hospitem esse non decet. Ex his in summam collectis intelligitur, cum quod singuli Concionatores spartam Theologi tueri nequeant, tum quod conciones horum, necessariis utpote adjunctis destitutorum, in praxi lubinde parum valeant.

(a) Vid. *Alberti zum FELDE disquisitionem: de causis: cur pauci sint bodie Theologi?*

§. II.

Multorum hominum, etjam eorum, qui eruditionem profitentur, ea est ingenii indoles, ut parum se fecisse opinentur, nisi ea explicare annitantur, quæ cæteri comprehendere non possunt. Ex hoc auditorum suorum admirationem aucupandi studio forte provenit, ut nonnulli Sacri Præcones mysteria in suis explicare orationibus operose satagant, alios ea docturi, quæ Summus Magister & cui ne unus quidem par, homines docere noluit. Quanto his modestius in suggestu se gesserunt Veteres Ecclesiæ Antistites, qui quamvis solidam in pretio haberent eruditionem, simplicitatem tamen Theologicam studiose sequebantur, arduas quæstiones, quarum enodatio sphaeram ingenii humani transcendebat, non minus

quam acroceraunos scopulos in suis devitantes sermonibus, simulque statuentes, Sacra mysteria rectius admirationem, quam curiosam mereri investigationem. Cum itaque multi auditorum mysteria ista non adsequantur, nec eorum cum sua felicitate nexum perspiciant, parum aut nihil inde proficiunt, tales e templo egredientes, quales hoc fuerant ingressi. Absit tamen, ut certitudinem, necessitatem atque utilitatem cognitionis Sacrorum mysteriorum, in quibus sapientiam atque omnipotentiam Divinam admirari nobis datur, in dubium quis vocaret, sufficit autem illa eo, quo nobis revelata sunt, modo cognoscere, nec opus esse existimamus, ut Sacer Orator se committat cognitionis oceano, cui emetiendo sua perspicacia & industria minime sufficiant. Quem, quæso, usum ex concionibus perciperent auditores, in quibus Verbi Divini Minister vel indolem mysterii S. S. Trinitatis, vel modum, quo ex nihilo creatus fuit mundus, ut alia paria argumenta reticeam, explicare conaretur.

§. III.

Diu multumque fuit quæsitum: Quænam conciones, dogmaticæ ne, an vero morales pietati auditoribus ingenerandæ magis inservirent? Quæ quidem quæstio eo minus potest plene planeque resolvi, quod membra dividenda, uti loquuntur Logici, non sint opposita; vix enim ullæ sunt dogmaticæ sine aliqua morali applicatione, & morales multa continent dogmata, quorum veritatem ad revelationis lucem perspicimus. Sed nec dogmatum una eademque est ratio, nonnulla enim ad mysteria fidei pertinent, quibus fide credimus Divina, id est propter auctoritatem Dei, & fallere & falli nescii, qui eadem nobis revelavit, quamvis indolem ac rationem eorum non adsequamur; alia autem sunt, in quibus proban-

bandis socias Revelatio & ratio jungunt operas. In illis copiosum dicendi genus magis sæpe offendit, quam adificat auditores, gnaros, quam breviter eadem in Scriptura Sacra proponantur. Profecto quum ipse Salvator Christus, in quo, ex sinu Dei Patris egresso, omnes sapientiæ Divinæ thesauri sunt reconditi, magna fidei mysteria in suis quidem concionibus, eadem vero ad captum auditorum dextre explicare non studeat, noverat enim debilitatam mentis humanæ aciem, noverat malefanam hominum in secretiora penetrandi, missis utilioribus, curiositatem, noverat denique unicam non raro voculam æternarum litium materiam futuram; quanto magis Sacrum decet Oratorem, in nominatis dogmatibus tradendis Divinum hoc imitari exemplum, nec intempestivam jactare eruditionem. In concionibus itaque suis potius sollicitè explicet attributa Divina, ad nos relationem habentia, Dei bonitatem, clementiam, providam rerum creatarum imprimis hominum curam, justitiam, aliasque perfectiones, adeo ut motiva his convenienter suam in quibusvis vitæ vicissitudinibus componendi vitam sumant auditores; quo quidem modo hi cognitionem Dei sibi preciosam esse intelligunt: sentiunt etiam his moralibus dapibus suum non ad necessitatem tantum pasci, sed ad voluptatem quasi saginari animum, studiumque officia Deo, nobismetipsis & aliis rite præstandi non molestum, sed jucundum esse, seque ex templo in suam domum reportasse thesaurum, cum mundanis non permutandum divitiis. Enimvero in virtutum cognitione atque sensu auditoribus ingenerando Sacer caveat Orator, ne nimium ab his postulet, neve virtutis exempla a quibusvis aliena defectibus, & imbecillitate sortis humanæ longe superiora ab eis exigit, multo minus virtutum alumnos, ceu meros tractet hypocritas, poena haud minori in foro Divino dignos, quam qui vitiorum cœno se

no se turpiter volutent. Aliter si faciat Orator, exiguum ex ejus concionibus, quibus probi offenduntur, mali autem in sua non raro confirmantur pravitate, auditores percipiunt fructum.

§. IV.

Si verus esset canon, quem pro indubia multi habent experientia, scilicet quod character cujusvis Nationis sit immutabilis, ac proinde earundem mentis dispositionum indicia, quibus innotuisse majores tradunt annales, in eorum se prodant nepotibus; mirum non esset, si Oratores Sacri omni tempore in suis concionibus eundem fervarent tenorem & a paribus vitiis easdem adhiberent dehortationes. Enimvero quum in vitæ nostræ indolem multum influere educationem, instituta tam privata, quam publica, imprimis exempla eorum, quos in eminentiori honorum gradu constitutos suspicimus, certa doceat experientia, allata vero momenta multis sint obnoxia mutationibus; fieri aliter non potest, quam ut hominum sive in bonum, sive in malum propensiones diversis varient seculis. Aptam igitur medicinam ægrotis auditorum animis Sacer allaturus Orator, has probe observet mutationes. Finem proinde concionibus intentum vix obtinebit, si contra vitia minus grassantia acriter declamet; si ex. gr. mediis in halcyoniis exhorrescat persecutionum tempestates vel Ecclesiæ vel Verbi Divini Ministris imminentes, licet nullus tanti incendii fumus usquam appareat, aut si auditoribus incrementem objiciat Religionis contemptum, dum plerique horum conciones sacras, ex quibus desideratum capere possunt fructum, non tantum non fastidiant, ut eisdem potius, tamquam ambrosia, suum pascant animum, nec ægritudine nec aëris tempestatumque injuriis a templis arcendi,

§. V.

Firmum quantumvis Sacri Oratoris fuerit propositum, sensum veræ Religionis auditoribus ingenerandi; parum tamen proficiet, nisi delectum argumentorum, quibus veritatem suarum propositionum in aprico ponet, instituire noverit. Quicumque enim in re magni momenti probationes vel infirmas vel incongruas adfert, eam non confirmat, sed dubiam reddit. Quis, quæso, ignorat, quod non pauca sint Scripturæ Sacræ dicta, in compendiis Theologicis pro classicis non raro habita, quæ tamen penitus expensâ istam non tueantur dignitatem? Si talia itaque a dictis vere classicis non distinguat Sacer Orator, non aliorum impetrabit assensum, quam eorum, qui bona arripiunt fide quicquid eis proponatur, examinis cujusdam instituendi vel incapaces vel minus curiosi; immemores præcepti Salvatoris: *ἔρευνᾶτε τὰς γραφὰς*, *Scrutamini Scripturas*. Vellem ego, ut Sacer Orator, dictum quoddam Scripturæ Sacræ in sententiæ suæ robur prolaturus; auctoritatem eorum, qui in illud sunt commentati, paulisper seponeret, & secum probe expenderet, qualem ex eo conclusionem formaret homo, subacto utens judicio, sed orthodoxiæ adhuc ignarus; vellem quoque, ut non ex verbo quodam allati dicti necleret conclusionem, sed sententiam plene probantem ex Scriptura S:â afferret, ut auditoribus suis persvadeat sermo; quod primus esse solet ad emendationem vitæ gradus,

§. VI.

Nec prorsus erit reticendum, quod Conciones Sacræ, quantumvis egregie elaboratæ, in praxi tamen Christianismi parum valeant, nisi spiritualis in eis etiam eluceat experientia. Sicut enim ægrotus fidem vix habet medi-

eo, quem in suo magis musæo, quam in nosocomio profecisse novit; ita animæ agritudo curanda operam potissimum desiderat, ex connubio doctrinæ & experientię petitam. Si autem Sacer Orator suis exponere possit auditoribus animæ suæ in quolibet œconomię gratiæ stadio symptomata, & quantum naturæ viribus, quantum gratiæ in salutis negotio sit tribuendum; eo faciliorem Auditorum attentionem ac fidem invenit, quod eos in suæ possessionis communionem invitet, ex quo domestico benevolentię ejus thesauro, in sinum eorum effuso, hi non possunt non capere fructus, in semita salutis continuanda vel inchoanda sibi profuturos. Loquitur experientia, conciones illius de Deo, hujus attributis & operationibus, qui non ultra libros sapit, communiter haberi frigidas & exsanguis, dum alius contra, in quo sine ulla adfectationis specie promicat gratissimus ille & Dei & hujus gratiæ sibi præstitæ sensus, quo ejus lactatur pectus, non bonos tantum, sed malos quoque nunquam in fruitionem ambrosiæ propositæ pertrahit.

§. VII.

Finem porro per conciones sacras intentum nequãquam obtinebit Orator, si eum a se ipso dissentire non raro animadvertant auditores, præsertim si aliter doceat, aliter vero vivat. Plerique enim horum non tam præceptis, quantumvis nervosis, quam potius exemplis vitæ morumque eorum, quos, ut sibi in stadio salutis præluceant, vocatos esse norunt, moventur; optimum censes ducem, non qui multa loquatur, sed qui recta agat. Profecto Orator, cujus pietas, integritas, in quibusvis vitæ vicissitudinibus constantia, intentum de singulis bene merendi studium, aliarumque virtutum exercitium, nemini aut dubium aut hamatum obyenit, tantum concio-

concionibus suis addit momentum, quantum ab ingenio, doctrina & facundia frustra omnino exspectatur. Contra ea si auditores animadvertant, Verbi Divini Præconem domesticis quibusdam, gravibus vel levibus, indulgere vitiis, excusabiles se futuros, opinantur, si minus, quam ipse, officia sibi injuncta observent, præsertim si lucrum aut commodum male agendo se impetraturos sperent. Sicuti enim mira est ingenii humani levitas; ita sibi persuadent multi, non omne, quod prohibetur, esse usquequaque malum, sed aliquid boni, cujus fruitio sibi invidetur, continere; id quod eo libentius ac firmiter credunt, si videant, Oratorem ea sibi haud simulate permittere, quæ ut Deo ingrata & noxia suis proposuit auditoribus. Quocirca si quis forte cogitet, Oratoris Sacri provinciam, in se omnino gravem atque difficilem, memoratæ disciplinæ rigore & continuo sanctitatis studio gravissimam reddi atque difficillimam, is primum perpendat, cujus mandatarius sit Orator, & quod mandatario cuilibet incumbat, characterem mandantis non verbis tantum, sed magis factis, quantum sua permittat conditio, exprimere, deinde quod virtutum cultura, postquam in habitum abiit, adferat delicias & commoda, fugacibus malorum voluptatibus longe superiora. Nonne fors aulici est multo durior, qui ut desideratum obtineat honoris gradum, multas devorare molestias, multa indigna præter meritum pati, ad Principis non mandata solum, sed quosvis etiam nutus ita se totum componere debet, ut quod ipse velit strictissime exsequatur? Nonne conditio militis, inter malorum agmina vitam pro levi stipendio trahentis, nec periculorum magnitudinem aut imminentem mortis ictum curaturi, est longe deterior? Culpa itaque non vacat Sacer Orator, nisi suam doctrinam & argumentis & exemplis auditoribus probet suis, alioquin una destructurus manu, quod extruxit altera.

§. VIII.

Primum ad emendationem vitæ gradum esse feriant peccatorum & horum magnitudinis agnitionem, vel sana nos docet ratio, quæ insinuat, magnitudinem peccati cum ex aliis circumstantiarum momentis, tum ex dignitate personæ læsæ esse æstimandam, adeoque peccatum in Deum, Ens vere infinitum, commissum esse gravissimum & rigidissimas promereri pœnas. Hæc perpendens peccator, invenit animum suum præ dolore ante actæ vitæ quasi conteri; minus tamen prudenter facit Sacer Orator, si, ut contritionem reddat majorem, Deum suis proponat auditoribus, in vindictam & pœnas, quam in misericordiam, proniorem, ea studiose crepans dicta, quæ magnum quidem dolorem excitare, sed majorem adhuc horrorem, quin & stuporem inducere valent. Tristitia memorantur rigidæ hujus emendandi rationis exempla; nonnullis auditorum, quibus tenera esset corporum constitutio, valetudinis jacturam facientibus, aliis vero in desperationem conversis, ex malis, quales antea fuerant, pessimis factis. Quum Deus O. M. operibus suis singulis eximium bonitatis characterem ita impresserit, ut in malis etiam physicis documenta bonitatis ejus obviant; quare Eundem, ceu imitem ac truem, miseria deplorati hominum status ac supplicibus precibus flecti nescium, nobis repræsentaremus? Aut quo animo, coram eo, qua tali, procumberemus, veniam peccatorum impetraturi? Sciat itaque homo, Deum esse justissimum judicem & gravissimum in protervos gratiæ ac beneficiorum suorum contemtores vindicem, juxta tamen non obliviscatur, eum esse misericordem, de una etiam ove in rectam viam reduce latentem. Hoc in suis sermonibus temperamento usus est CHRISTUS, qui Deum suis proponit auditoribus, ut hominum amantissimum, qui pro pecca-

)

(

peccatis eorum filium infinitis cruciatibus ac truculentæ morti subijcere non recusaverit, qui nihil non mortali-um causa velit, qui præmia & pœnas æqua distribuat lance, ut sic amoris ac reverentiæ faculas in eorum excitaret animis. Qui enim Deum amat, & quis, nisi pe-ctus punice durius gerat, tantum Benefactorem, a se cognitum, non amaret? Ejus mandatis libenter obsequitur, & proinde peccatum, ut malum, quovis alio malo gravius, effugere studet. Simpliciter dicam: vinculum amoris, quo homines Deo adstringuntur, facit, ut no- lint, terculamentorum exquisitissimorum genera, ut non audeant, Deum offendere.

§. IX.

Experientia eorum haud simplici edocemur, quod quo quis animo aliis loquatur. eodem quoque ejus sermo a plerisque excipitur, & quod ex imo illius egrediatur pectore, in horum se demittat corda. Hoc si serio perpenderent Oratores, non mirarentur aut indignarentur, quod rariores passim cernerent concionum suarum fructus. Heic in centum veniunt Oratores extemporanei, qui sine ulla fere meditatione ex copiosi ingenii pharetra, quamcunque velint, depromunt concionem, & suas utcunque tuentur partes, præsertim si imaginatione ac tenaci valeant memoria; quibus animi prærogativis destituti, magis de eo sunt solliciti, ut die Dominico coram congregato populo aliquid, quam quid, aut quomodo loquantur. Falluntur autem, si credant, auditores hoc non curare; pauci enim horum adeo sunt hebetes, ut non percipiant, an Præco meditatum quid suisque conveniens usibus adferat, vel ideo loquatur, ut operariam fallat horam. Hi in defectu peccant; nec minus in oratore est vitium excessus diligentiae, si argumentum,

quod sibi sumsit pertractandum, ad tenorem exactissimæ methodi systematicæ exasciet, & longissimam rationum concatenatarum adferat seriem. Qui cogitandi modus quum paucis familiaris sit auditoribus, domum e templo redeunt, doctrinæ Sacerdotis admiratione pleni quidem, suo autem non accommodatæ captui. Sicuti neutra concionandi methodus in emolumentum auditorum proprie est directæ, cordato mirum obveniet nemini, si tales in praxi pietatis minus valeant conciones.

§. X.

Oratori autem Sacro non sufficit, idonea propositionis suæ invenisse argumenta, inventaque apte disposuisse, sed de stilo quoque erit sollicitus, per hunc ad benevolam auditorum attentionem sibi paraturus aditum. Quod si enim stilus fuerit nimis gravis, si loco, tempore, aut materiæ dignitati non conveniat, parum abest, quin suas auditores ocludant aures, saltem oscitantiam sibi permittunt, a sacro longissime arcendam loco. Contra ea si ornamenti Oratoriis nimium indulgeat Præco, atque calamistratum & ex mellitis verborum globulis contextum adfectet sermonem, ingeniosæ hæc dapes, sicut nullius sunt consistentiæ, ita parum juvabunt auditores, meliora ex Scripturæ Sacræ lectione edoctos. Valet enim heic, sed suo modo, quod olim observavit SENECA: in magna corporis cura magnam apparere animæ incuriam. Certe concinna orationis simplicitas ad frugiferum satis commendari nequit usum, quæ in *αιποδείξει πνεύματος και δυνάμεως* se prodit, & plus gravitatis ac sanctimonix, quam artis & elegantix olet.

§. XI.

§. XI.

Immo ne quid in præfenti diffimulem argumento, ipsa concionum sacrarum prolixitas sæpe in detrimentum magis auditorum, quam eorum vergit utilitatem. Ea enim est rerum humanarum indoles, ut ne optimum quidem ultra mediocritatis terminos sit extendendum, alioquin & animæ & corpori nociturum. Nec multis est datum, attentionem alicui rei per longius adhibere tempus; sed, sicut idem corporis situs, si diu duret, evadit molestus, ita quoque hebescit attentio & animus confunditur sermone, quantumvis egregio, sed ultra modum protracto. Aliam concionandi methodum nos docuit Salvator CHRISTUS, reprehendens etiam Pharisæos ob prolixas eorum preces. Ad exemplum itaque Salvatoris coram concione multum, non multa, Sacer loquatur Orator; illud enim est *σπέρμα τὸ καλόν*, quod multum fert fructum, hæc autem, urpote justo leviora, ad frugem revocari nequeunt; quem imitati sunt præstantissimi Theologi, quibus de eo sollicitis ne quid præter rem adferrent, clepsydram, ipsis ad concionem habendam concessam, abunde suffecisse nouimus. Sed contraho vela, ne in me forte quadret epigramma JOH. OWENI in *oratore* infinitum scriptum:

*Omnia cum dixi, superest tibi dicere dixi,
Hæc mihi sermonis vox placet una tui.*

